بەناوی ئەهۆرا مەزدای دلۆڤان

بابان سەقزی

ئەم ووتارە لە کۆنفرانسی ئاڤێستا لە شاری بەرلین–ئەڵمانیا پێشکەشکراوە:

بەشی یەکەم:

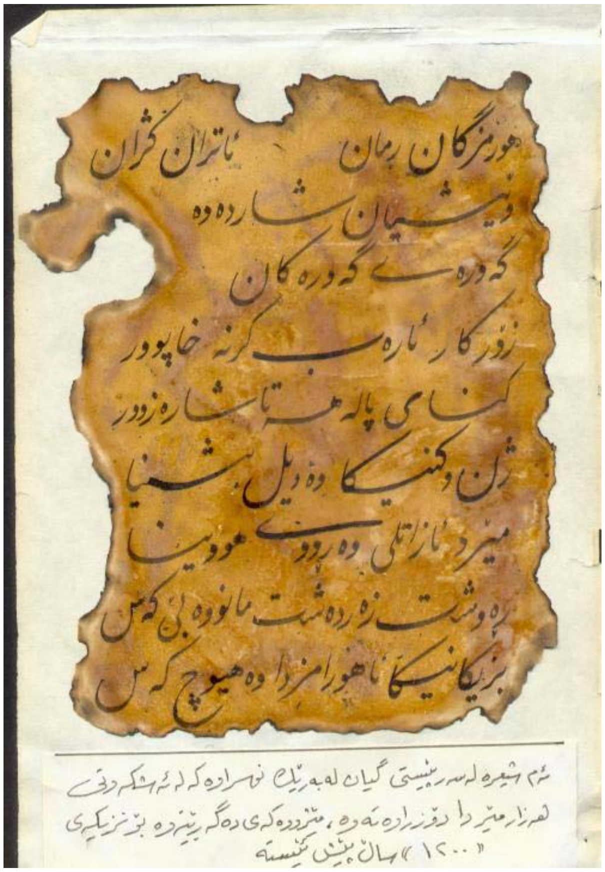
هورمزگان رمان ئاتران کژان
ویشان شاردەوە
گەورەی گەورەکان
زۆرکاری ئارەب کردنە خاپوور
گنای پالە هەتا شارەزوور
ژن و کنیکا وە دیل بشینا
میرد ئازا تلی وە رووی هوینا
رەوشت زەردەشت مانووە بێ کەس
بزیکانیکا ئاهورامزدا وە هیوچ کەس

ئەم شیعرە لەسەر پێستی گیان لەبەرێک نووسراوە کە لە ئەشکەوتی هەزارمێردا دۆزراوەتەوە، مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی «١٢٠٠» ساڵ پێش ئێستا

چاکە تۆیی، ئەی ئاگری خاوێن. . !
ئەی گەورەترین بەخشێنراوی ئەهۆرا. . !
ئەی بڵێسەی سوور، کە بایەخی پەسنیت. . !
لە بەرت ڕادەوستم بۆ پاڕانەوە.
ئەی ئەهۆرا. . !
هێوەری و هێمنی و دڵنیایمان پێشکەش بکە،
فرەیی ڕۆژیی،
پاکی و ڕاوەستان لە سەر باوەڕ،
زبانی بێگیر و دەنگی خۆشمان دەیە و پاشانیش زانست،
زانستێ کە بەرەو ژیانێکی چاک ڕابەریمان بکات.
ئەی ئەهۆرا. . !
باشترین ئاکار و دلێری و جەنگاوەری و بەهێزی و زارۆڵەی وەکار و چاکمان بدەرێ،
تا ڕێگای دۆستایەتی و ئاشتی و زانست و
بیر و گوتن و ڕەوشتی چاک تێ بکۆشین،
گیان و ڕەوانمان بەدی بێنە،
تا باکمان نەبێ و
دڵمان هێوەر و هێمن بێت،
تاکوو ڕێگای پاکی و یەکێتی بگرینە بەر.
ڕێز و سپاس بۆ تۆ ئەی ئاگری ئەهۆرا. . !
سپاست ئەکەین بۆ ئەم گڕ و پرشە و ڕووناکییە کەوا بۆ ئێمە ئاشکرایە،
هێزمان دەیە تا خاوێنترین هزر و چاکترین وتن و ڕێکترین ئاکارمان هەبێت،
یارمەتیمان بدە تا بەرهەڵستی پیسی و ناڕاستی بدەینەوە و لەتەکیدا بە جەنگ بێین،
ڕەوانی ئێمە، لە پیسی و ڕێگای بێئاکام بپاڵێوە،
تا بە ئەو پەڕی باوەڕ ئەهۆرای مەزن بپەرستین.

پێشەکی

ڕێز و درووود و خۆشەویستی بۆ میوانان و بەڕێزان و مامۆستایان و فەرزانەکانی بەشداری ئەم کۆڕ و کونفرانسە. سەرەتا پێزانین و سپاسی خۆم ئاراستەی بەڕێوبەرانی ئەم کونفرانسە دەکەم، کە بۆ یەکەم

www.kurdistannet.org
10-8-2003 12:41

جار لە دیرۆکی کورد بەم چەشنە و لە سەر ئەم ئاستە، کۆڕێکی ئاواهیان پێک هێنا و بۆ یەکەم جار ئاوڕێک درایەوە لە دینی پاک و پیرۆزی بەهدینی کوردان و زەردەشتی مەزن، کە ئەمە خۆی بەرزبوونی ئاستی هۆشیاری نەتەویی بەڕیوبەران دەستنیشان دەکات. چەمکی ئەو بابەتە کە پێشتر دیاری کرا لە لایەنی منەوە کەوێتە بە باس، مژاری گۆشەنیگا و چاوێک بە سەر سەردەم و ژیانی زەردەشت و ئاوڕێک لە زەردەشت و ناوەرۆکی سرووەدەکانی زەردەشت، گاثاکان، هێڤی ئەوە دەخوازم کە جێگای سەرنجی ئێوەی بەڕێز بێت. .

کورد و ئایین

نیشتمانی ئاری بە گشتی و میزۆپاتامیا (مەزرۆ بۆتان) بە تایبەتی نیشتمانێکی پڕ لە فەڕ و پڕ لە داهاتی جۆراجۆرە کە مرۆڤ وابەستەی خۆی دەکات و ناتوانێ دەستبەرداری بێت. نیشتمانێکە پڕە لە جوانی و ئەڤینی مەزدا ئەهۆرایی بە بە وێنەی ئەو بەهشتە* بەرین و ڕازاوە و شیرینە، کە لە ئایینەکانی سامی باسی لێکراوە.
بە درێژایی مێژوو ئەم نیشتمانە جێگەی حەوانەوە و داڵدەدانی مرۆڤ و مرۆڤایەتی بووە. بە هەزارها کانی و سەرچاوەی ئاوی شیرینی لێ هەڵ ئەقوڵێت و بە چڕوپڕی هەموو جۆرە دیارییەکانی پەروەردەگاری تیا دەبینرێت کە بە خەڵات بۆ مرۆڤی دروست کردووە. لە هەمانکاتدا لێواولێوە لە ئەفسانە و داستان و دیرۆکی هەمە جۆر، کە مرۆڤی ئەمڕۆ دەخاتە ئەندێشەی بێسەر و بن و بێکۆتایی و گەڕیان و پشکنینەوە.
هەروەها سەرزەمینی میزۆپاتامیا یەکەم ماڵۆچکەی ژیان و خۆشەویستی تیا هەڵچنراوە و دیرۆک و کەسایەتی مرۆڤی ئاریایی پاراستووە. لەم نیشتمانە قەشەنگ و ڕەنگینەی کورد دا جۆرەها دین کە بەدیهێنەری مرۆڤ بووە هاتوتە ئاراوە.
هەر لە دەستپێکی دیرۆک، کوردستان مەزنترین و پڕپێزترین سەرچاوەی هزری مرۆڤایەتی و فەڕزانەیی بووە. پێش لە هاتنی ئایینی زەردەشت «بەهدینی» باوەڕ و دینی فراوان لە ناوچەکەدا باو بووە، ئەفسانە و چیرۆک و داستان و ڕاز و ئەستورەکان دەوری گرینگیان لە رامان و هزری دانیشتوانی نیشتمانی کوردستان بینیوە. بەم هۆیەوەیە کە هەر دینێک تایبەتمەندی کۆمەڵایەتی و جوگرافیایی دیاریکراوی خۆی هەبووە، بۆیە خودبەخود لە هۆکارەکانی هزریی و داب و نەریتەکانی باوی ناو کۆمەڵگای سەردەم نیشانە و کاریگەریی وەرگرتووە.
کە وابوو هەر ئۆلێک لەگەڵ تایبەتمەندی و هۆکارەکانی دەوروبەری خۆی و میراتی کۆمەڵایەتی زێدی خۆی، ڕاستەوخۆ پەیوەندی هەیە. دەتوانین بەم شێوە بێژین: نیشاندەری تایبەتمەندی ئەو ژینگەیە کە لە نێو ئەودا هەستاوە، نرخاندنی هەر دینێک، چەشن و چۆنیەتی پێوانەی کۆمەڵایەتی ئەو وڵاتەیە کە پشتاوپشت بە نەوەکانی گەیشتووە. خۆی بە هەڵسەنگاندن و بەراوەردکردنی ئەو هۆکار و تێگەیشتن و ئەرزش و بەهاکانە، کە دەتوانرێت شێوەکانی ڕەوشت و پەیوەندیەکانی مرۆڤایانەی کۆمەڵگاکانی جیاواز شیرۆڤە بکرێت. بۆ نموونە تایبەتمەندی خودای هەر ئۆلێک لەتەک ئەوی دی، جیاوازی فرەیان هەیە.
ئارمانجی سەرەکی ئەو ئایینانە کە پێش هاتنی دینی زەردەشت هاتن ئەوە بوو کە مرۆڤیان بۆ سەدان ساڵان بەرەو نەزانی و تاریکی ڕاپێچ کردووە و هەر یەکەشیان لایەنگیر و پاڵپشتی خۆی هەبوو. دەستەڵاتداران تێر و خاوەن فەرمان بوون، هەموو هەژاران و بێدەرەتانانیش کۆیلە و دیل و ملکەچی ئەو

داب و ئایین و نەریتانە بوون کە بە سەریاندا ترس و مەرگیان سەپاندبوو و لە ژێر باوری گرانیدا دەیان ناڵاند. بەندەی دەستەوسانی خواکانی ئەو ڕۆژگارە ڕەشانە بوون کە زۆردار و خاوەن هێز و سامان، «زەروان، مێهر. . . » بووە و فێڵبازانیش دام و دەستەی سەرکوتکەر و چەوسێنەر بوون. تاکوو زەردەشت بە زانایی و بیردۆزی خۆی، هاتە گۆڕەپانی خەباتەوە و دژیان ڕاوەستا و ئاگری پیرۆزی خۆی هەڵگرساند، ئاگرێک بۆ ڕووناککردنەوەی پێش چاوی ئەو مرۆڤە ستەمدیدە و کۆیلانە، کە ملکەچی خوداوەندە جۆراجۆرەکانی باوی ئەو سەردەمە بوون، کە لە پچوکترین مافی خۆیان بێبەش بوون.

ئۆلی زەردەشت جیاوازییەکی فرەی لەتەک ئۆلەکانی تردا هەبووە. بڕوای تەوای بە بوونی ئەهۆرا مەزدای تاک و تەنیا بووە، کە یەگانە ئافەریدەگار هەستی و گەردوون و زەوی و ئاسمان و گیانلەبەر و جیهانی ئەنبوژەنی و مینەڤییە. هەر ئەویشە کە بەدیهێنەری شادی و بەختیاری مرۆڤە، کە تورە نابێت و ئازاری هاوڕێی (مرۆڤ) خۆی نادات، ڕک و کینەی لە لا نییە و داوای بەرتیل و قوربانییان لێ ناکات.

لە بەر ئەمانە بوو زەردەشت، نەیاری زۆر زوو بۆ پەیدا بوو. بە هەموو شێوەیەک ویستیان لە ناوی ببەن و ڕێگەی لێ بگرن و بیشێوێنن و نەهێڵین گەشە بکات، هەزاران ناونیتکە و بانگەشەی ناجۆر و ناڕاستیان بۆ هەڵبەست و دژایەتیەکی خەست و خۆڵی دوژمنانەی یارانی زەردەشتیان کرد، کە ئەویش بە هۆرە و فەرموودە شیرینە پڕ بایەخەکانی، بەرپەرچی نەیارانی دەدایەوە.

چۆنیەتی سەردەمی زەردەشت

زۆر گرینگە کە مرۆڤ هەست بە گرینگی ڕاپەڕین و بەرخۆدانی زەردەشت لەو چاخ و سەردەمە بکات. بۆ ئاشنایی بە چۆنیەتی و شێوەی بارودۆخی ئەو سەردەمە و ئەرزشی ئەو ڕاپەڕینە لەگەڵ کاوییەکان و کەرپانەکان و جادووگەران کە لە نێو ئایینەکانی میتراپەرستی و مێهرپەرستی و زەروانەکان دەبینیەوە و هەروەها ئەرزشی هەوڵ و کۆششەکانی زەردەشت بۆ لابردنی پاوەن و زنجیرەکانی کۆیلەتی ڕەنجبەران و شوان و گاوان و ڕەشایی، وامان لێ دەکات کە لە نزیکترین ڕێگەوە بگەڕینەوە بۆ ئەو سەردەمە، زەمانی زەردەشت، بەم جۆرە مرۆڤ دەتوانێت لە ئاستی بەرزی پەیامهێنەری زەردەشت تێ بگات.

پێم وابێت پێویستە سەرەتا تەلەڤیزیون و ڕادیو و مۆبایلەکانمان بکوژێنینەوە و سیمی تەلەفۆنەکانمان دەربهێنین و پەردەکان دابەینەوە و چاوەکانمان ببەستین و دوای ماوەیەک بێدەنگی بە ئەندازەی پێویست، بە هەموو هێز و تواناوەوە مێشکی خۆمان چڕ بکەین و هەموو ئەو یاسا و دەستوورانە و هێزی ئاسایش و دیاردە سوودمەدانەی زانست و کۆمەڵایەتی و هەموو ئەو ئەرزشە مادی و مینوویانە، کە بە لانی کەمەوە بە درێژای سێ چوار هەزار ساڵ لە گەلانی جیاواز بەدی هاتوون و گەشە و پەرەیان سەندووە، لە مێشک و ئەندێشەی خۆمان دەریان بهێنین. ئینجا، تەنیا مانگ و خۆر و ئەستێرەکان و زەوی دەمێنێتەوە لەتەک ڕووناکی و تاریکی، سەرما و گەرما، تێری و برسیەتی، ساخی و نەخۆشی، زەوییەکی سەخت لەتەک ئاژەڵی جیاواز و دڕندە و درەختی، گەر گەنم و جۆیەکیش هەبێت ئەوە بە زەبری شان و پەنجە بە بار دێت.

مرۆڤیش بە هەمووی ئەمانەوە، مرۆڤێکی بێناسنامەیە و لە وڵات و خانووی خۆی غەریب و لانەوازە. دەیان خودای جۆراجۆر دەوریداوە، خۆ ئەگەریش نەبوایەتن ئەوە هیچ ڕووداوێک نەدەقەوما. لەم ناوە تەنیا چوارپێکانیانن کە دەوری سەرەکی بۆ سەرچاوەی ژیان دەبینن و پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی هەیە لە

نێوانی زیندەگی مرۆڤ و ئاژەڵەکان. ئاژەڵەکان بە دوای ئاو و گیا و لەوەڕگای نوێن، لە دەشتێکۆ بۆ داوێنی کێوێک و لە شیوێک بۆ هەردێک. کاتێک بەفر بۆران دەکات، ژیانیش تۆف دەکات. کاتێک خۆر بەتین دەبێت، ژیانیش دەسوتێت و دەبێتە خۆڵەمێش. دەبێت مرۆڤ لەتەک سەرما و گەرما خۆی بگونجێنێت و لە بەردەم ڕەشەباشدا خۆڕاگر بێت. بە کورتی مرۆڤ دەبێت بە دەستی چۆڵەوە خۆی لەتەک سرووشتدا بگونجێنێت.

پیت و بەهرەیەک کە بە دەستی لانەوازان و هەژاران و ڕەنجبەران بە دەست دەکەوێت، زۆرینەی دەبێتە بەشی تاقمێکی زۆردار و ملهور و دەسەڵاتدار، کە ئەمانەش بۆ خۆیان نیوە یەزدان و خودایەک بوون. ئەم تاقمە بە سەر لەش و ڕەوانی کۆمەڵان فەرمانڕەواییان دەکەن و خۆیان بە خاوەنی زەوی و ئاژەڵ و تەنانەت ئەو خەڵکەشی لە شێوەی نەبووانن، دەزانن. جادووگەران و کەرپانەکان و میران، ئەمانە هەر یەک بۆ خۆیان نیوە خودایەکن، هاوکات لەتەک بەرژەوندی و نیازەکانی خۆیان ڕۆژ لە دوای ڕۆژ، بە هێز و توانای یەزدانەکانیان زیاتر دەکەن. سەیر ئەویە هەر چی مەردم فرەتر هەژار و کلۆڵ و سەرگەردان و چەوساوەتر دەبن، ئەوە ترسیشیان کە ترسێکی دەستکردە، فرەتر دەبێت و دەستی جادووگەر و کەرپان و میرانیش ئاواڵەتر. ئەو ترسە هەموو لەش و مێشکیانی داگرتە.

چەواشەکانی کۆمەل، ترسێکی هەرە مەزنیان لە خوداکان لە مێشکی بەتاڵ و پووچی ڕەش و ڕووتان بەدی هێناوە. جەنگی خوداکان لەتەک یەکدی بە خۆیان و گەردوونەکانیان لە ئاسماندا، مێشکی خەڵکی هەژاری دەلەرێنێتەوە، ئینجا با بەڵێن و گفتی خوداکانیش با بمێنێت، کە لە ڕێگای کەرپانەکانەوە پەڕ و باڵی پێ دەدرێت. هەژارانیش بەو هیوایەن کە گۆشایشێک لە دەرد و ئازاری هەژاریان بەدی بێت. کەس توانا و بوێری ئەوەی نییە کە گلە و گازەندەی خۆی ئاڕاستەی خوداکان بکات، نەوەک هەتاو هەموو شتێک بسووتێنێت و یان بەفر و سەرما، ڕەقیان بکاتەوە و یان نەخۆشین خۆیان و ئاژەڵ و مەڕ و ماڵاتیان لە ناو ببات. . .

نەزانی و گێلی پچووکترین ڕێگا بە بیرکردنەوە و کات بۆ زانست نادات. کەرپانەکانیش بۆ زل نیشاندن و مەزنبوونی دام و دەستگای خوداکانیان، گەرەک بوو کە مەردوم قوربانی بکەن، تەنانەت چاوپۆشیان لە تەنها مانگای لاواز و لاتی شوانی هەژار و کلۆڵ، یا کۆچەرێکیش ناکەن. لە قوربانگای خوێنئاوی و پڕ لە مێش و مەگەسەکانیان، ئاژەڵەکان بە خاک و خوێن دەکێشرێت. سەیر ئەوەیە هەرچی هەژاری و بەلەنگازی و نائومێدی خەڵک فرەتر دەبێت، نیازیشیان بە خوداکان بەرچاوتر و زەقتر دەبێ. . .

ئینجا بیهێننە بەر چاوی خۆتان لە ناو ئەم هەل مەرجە، مرۆڤێک بێت و داوای گۆڕاندن و وەرچەرخانی بنچینەیی ئەم هەموو ناڕاستییانە بکات و بیەوێت کە نرخێکی نوێ، دیتنێکی نوێ، رامانێکی نوێ و جیهانێکی تازە بۆ مرۆڤ و مرۆڤایەتی بەدی بێنێت. لەوانەیە بەمجۆرە لە سەردەم و کات و بار و دۆخی هاتنی زەردەشت تێبگەیین.

زەمانی هاتنی زەردەشت

خۆی دیرۆک و زەمان و سەردەمی هەموو ئایینهێنەرانی مەزنی جیهان، تەنانەت مێژوو و بەسەرهاتی ژیانیشیان بە کەمێک ئەملا و ئەولا دیار و ڕوونە، سەدان بابەت و پەرتووک و دەیان دەق و بەڵگەنامەیان بۆ پەیدا کردووە و دەیان کورتە فیلم و فیلمی درێژ و شانۆ و مۆسیقا بۆ دروست کردووە و بۆیان دروست

دەکەن، بەڵام تەنیا و تەنیا زەمان و بەسەرهاتی «زەردەشت»ی ئێمەی کوردان بە لەناوچوون و سووتانی دەفتەر و نووسراوەکانمان کەوتووەتە ناو تەم و مژی گومان و لایەنی ئەفسانەوە و ڕەنگی چیرۆکی بە خۆیەوە گرتووە. کارێکی ئاوایان بە سەر هاوردوە کە مەگر کەمتر کەسێک لە زمانەوان و مێژووناس و ئایین‌ناس بیانی، ئەویش بە مەزنی خۆیان، شتێکیان بۆ نووسیبێت. هەر چەندەش، کاتێک مرۆڤ سەرنجی بابەتەکان دەدات، جیاوازی و ناکۆکییەکی فرەی دەکەوێتە بەرچاو، کە خوێنەر تووشی سەرلێشێوان و سەرگەردانی دەبێت. بۆیە زەمانی هاتنی زەردەشت بە چەندها شێوە باس کراوە.

یەکەمیان: زەمانی زەردەشت بۆ 700 ساڵ پێش زایینی (مسیح) مەزەنە کراوە.

دووهەمیان: زەمانی زەردەشت بۆ 1800 ساڵ تا 2000 ساڵ پێش زایین بەراوەرد کراوە.

سێهەمین: زەمانی زەردەشت بە 6000 ساڵ پێش زایین زانراوە.

ئێستاکە بۆ چوونێکی تازە هاتووتە ئاراوە کە پاڵ لە 30 هەزار ساڵ دەدات.

بێگومان کاتێک مرۆڤ سەیری ئەو پەرتووک و بابەتانە کە لە بارەی زەمان و سەردەمی زەردەشتەوە نووسراوە، دەکات، دەمارگرژی و هێندێک لایەنی کەلەڕەقی و نەیاریەتی ئایینی و ڕەگەزی و رامیاری دەبینرێت. لە هەمان کاتیشدا چونکە زەردەشت یەکەمین پەیامبەر و ئامۆژگار بووە کە شێوە و چونیەتی یەکتاپەرستی و یەکتاناسی لە ناو ئافراندنی هەستی، هەروەها داهێنەری هەڵبژاردنی هزری ئازاد و رامان و ئەندێشەی چاکە و خراپە لە ڕەوشت و فەلسەفەی بنیاتی ویژدان و سرووشت بووە، بۆیە لە رامان و ئامۆژگاریەکانی ئەو هەموو دینەکانی گەورەی سامی وەک «جوولەکە» و «فەلە» و «ئیسلام» و هەموو قوتابخانەکانی فەلسەفی یۆنان پێش لە «سوقرات» و دوای سوقراتیش، زۆربەیان بە بێ ئەوە دیانیان پیا نابێت و بێ ئەوە ئاماژە بۆ سەرچاوەکەی بکەن، بە کاریان هێناوە. بۆیە پەیڕەوان و لایەنگیرانی ئەو ئایینانە لە تەم و مژاویکردنی رامان و ئەندێشە و زەمانی زەردەشت کەمیان نەکردووە و دەوری باڵا و کاریگەریان بینیوە.

نووسەران و زانایانی یۆنانی باوەڕیان وایە کە زەردەشت پێش 6000 ساڵ پێش زایین بووە.

«ئیکسان توس» (1) کۆنترین نووسەری یۆنانی کە ناوی زەردەشتی هێناوە. ئەم نووسەرە لە سەدەی پەنجی پێش زایین ژیاوە و نووسەرانی دیی لە گوتەکانی ئەو ئادیان کردووە.

«دیوژنس لارتیوس» (2) خەڵکی یۆنان و لە ساڵەکانی 210 پێش زایین، بڕێک بابەتی لە «ئیکسان توس» هاوردە و زەمانی زەردەشتی لە دوو بەڵگەی دەستنووسدا بە 6000 ساڵ نووسیویە. لە نوسراوەی «دیوژنس لارتیوس» ژمارەی 6000 ساڵ بە دو هۆ پڕبەهایە، یەکەم ئەوە کە لەتەک گوتەی شاگردەکانی «ئەفلاتون» و زانایانی دی کە لە خوارەوە ناویان دێت، بە چاکی گونجاو و جۆر و سازگارە. دووهەمیش «دیوژنس لارتیوس» بێجگە لە نووسراوەی «ئیکسان توس»، گوتەیەکی دی لە «هەرمودوروس» (3) شاگردی «ئەفلاتون» ناو دەبات کە بە گوتەی ئەو زەمانی زەردەشت، 5000 ساڵ پێش لە جەنگی «ترویا» (4) دەزانرێت. لەم گوتانە ئاوا دەر دەکەوێت کە مەبەستی «دیوژنس لارتیوس» لە 6000 ساڵ پێش لەشکەرکێشی «خەشایارشا» بۆ یۆنان، ئەو ئاماژەیەکە بۆ زەمانی زەردەشت. چونکە سوپای «خەشایارشا» کە لە بەهاری ساڵی 480 پێش زایین بۆ «ساردگرد» هاتبوون، کە وابوو زەمانی زەردەشت دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 6480 پێش زایین. لە لایەکی دی چونکە گرتنی «ترویا» بە دەستی یۆنانیەکان لە ساڵی 1184 پێش زایین زانراوە، کە وابوو بەم ژماردنە، زەمانی زەردەشت لە ڕووی گوتەی

«هەرمودوروس»، 6184 پێش زایین دەبێت. هەروەها کە دەبینرێت لەم دوو بابەتە کە کەمێک ناسازگاری دەبینرێت، بەڵام نیشاندەری زەمانێکن کە مەزەنەی 6500 ساڵ پێش زایین نیشان دەدەن.

شاگردەکانی ئەفلاتون:

«ئەفلاتوون» فەرزانەی ناوداری یۆنانی بووە کە لە ساڵی 429 پێش زایین لە دایک بووە و لە ساڵی 347 مردووە. پەرتووکێکی بە ناوی «ئالکیبیادس» (5) هەیە. شاگردەکانی ئەو لە ژێرنووسەکانی لاپەڕەکانی ئەم پەرتووکە تێبینی خۆیان نوسیوە، زەمانی زەردەشتیان بە 6000 ساڵ پێش مەرگی ئەفلاتون زانیوە. ئەم شاگردانە بریتی بوون لە «ئەرەستو» یا «ئارستاتاکیس»، «ئەودوکسوس» (6) و «هەرمۆدۆرووس» (7) . گوتەکانی ئەم زانایانێ لە پەرتووکی نووسەرانی تر بە جێ ماوە، لەوانە «پلینیوس» (8) کە ڕۆمی بوو بە «پلینیوسی مەزن» دەناسریا، لە ساڵی 23 پێش زایین لەدایک بووە و لە ساڵی 79 زایینی مردووە. پەرتووکێکی مەزنی لە دوای خۆی بە جێ هێشتووە بە ناوی «دیرۆکی سروشت» (9) . «پلینیوس» لەم پەرتووکە دەنووسێت «ئەودوکسوس» و «ئارستاتالیس» زەمانی زەردەشت بە 6000 ساڵ پێش ئەفلاتوونیان داناوە. هەروەها دەبێژێت کە «موسا» چەند هەزار ساڵ دوای زەردەشت هاتووە.

پلوتارخۆس (10)

یا «پلوتارک» خەڵکی یۆنان بوو و لە ساڵی 46 زایینی لەدایک بووە و لە ساڵی 125 زایینی مردووە. پلوتارک زەمانی زەردەشت بۆ 5000 ساڵ پێش لێ جەنگی ترویا باس دەکات.

«تئیۆپۆمپوس» (11)

لە لاپەڕەی 20 پەرتووکی (پێش گوتارێک لە سەر ئاڤێستا) بەرهەمی «هالێز»ی فەرانسەویی (12) کە «پ. ئا. وادیا» بۆ زمانی ئینگلیزی وەریگێڕاندووە: «تئۆپۆمپوس» خەڵکی «خیوس» (13) بووە، زەمانی زەردەشت بە گوتەی «ئەوسوکسوس» هاوبیر بووە لەوە کە ئایینی زەردەشت پێش لە ئایینی «ئەگوپت» میسریەکانە.

«سوئیداس» (14)

سوئیداسی یۆنانی لە ساڵەکانی نزیک بێ 970 زایینی ژیاوە. فەرهەنگێکی لێ بە جێ ماوە کە ناوی زۆربەی بە ناوبانگانی ڕۆژگاری سەردەم و ڕابردووی تێدا بووە. لەم پەرتووکە لە دوو زەردەشت ناو دەبات. یەکێکیان زانایەکی «میدیایی» بووە کە کە 5000 ساڵ پێش جەنگی «ترویا» ژیاوە و ئەوەی دیکە ئەستێرەناسێک بووە کە لە زەمانی «نینوس» بووە. «نینوس» هاوسەری «سەمیرامیس» بووە کە لە چیرۆکەکان ناوی شاژنی «ئاسور» یاد کراوە و باژێری «بابل»یان لەو زانیوە.

«بارۆن بونسێن» (15)

زانای ئاڵمانی «بارۆن بۆنسێن» لە پەرتووکی خۆی بە ناوی (شوێنی میسر لە ناو دیرۆکی گشتی) (16) زەمانی زەردەشتی میدیایی بە 6500 ساڵ پێش زایین دەزانێت. ئەم پەرتووکە کە لە ساڵی 1859، زانای ئینگلیزی «چارلز کاترێلس» بۆ سەر زمانی ئینگلیزی وەری گێڕاند.

«ڤولتێر» (17)

«ڤەلتێر، ولتێر»ی فەرانسەویی بە ڕێز و مەزنی ناوی «زەردەشت»ی هێناوە و زەمانی زەردەشت بە پێش لە 6 هەزار ساڵ پێش «گوروش» باس دەکات.

«سپەنسەر» (18)

«سپەنسەر» یەكێك لە زانایانی هێندییە كە لە پەرتووكی «چەرخەكانی ژیانی ئاریاییەكان» (19) كە لە ساڵی 1965 لە «بەمبەئی» چاپ كراوە، لە سەر لێكۆڵینەوەكانی خۆی لە سەر بنەمای ئەستێرەناسی، زەمانی زەردەشت بە 7129 ساڵ پێش زایین دەزانێت.

بەڵام بۆ یەكەمجار كە «چین»یەكان، ناوی زەردەشتیان هێنا بێت، لە ساڵەكانی 571 یا 545 پێش زایین لە بیستویەكەمین ساڵی دەورانی دەستەڵاتداری «لینگوانگ» ئەمپراتۆری چین بووە. پەرتووكێك نووسراوە (20) كە ئاماژە بۆ زەردەشت و ئامۆژگارییەكانی دەكات كە بە زانایەكی مەزنی ولاتی میدیایی دەزانن كە توانی ئایینی خۆی سەقامگیر بكات. دەورانی پاتشایەتی «لینگوانگ» هاوكات بووە لەتەك لەدایكبوونی فیلسوف «كۆنگفوتسن» یا «كونفوسیوس» لە ساڵی 551 یا 552 پێش زایین لە چین. سەرەتا دینی بەهدینییان بە نێوی «پایهۆئۆ» (21) ناسیوە كە بە واتەی «ئایینی ئاگر»، بەڵام لەدوایدا لە پاش ناسینی زۆرتری ئایینی بەهدینی، دەگۆدرێت بۆ ناوی «تاۆ كۆان» (22) بە واتەی «ئایینی ئاسمانی».

بۆ ئاگاداری فرەتر، «بودا» لە ساڵی 560 یا 563 پێش زایین لەدایك بووە و لە ساڵی 480 یا 483 پێش زایین مردووە. هەروەهابە گوێرەی دەقەكانی «تەورات» و ساڵنامەی جوولەكەكان، لەدایكبوونی «موسا» لە ساڵی 1392 پێش زایین زایین بووە و لە 80 ساڵی بووە بە پەیامبەر. «ئیبراهیم» پەیامبەریش لە 1815 پێش زایین بووە. «نوح» پەیامبەریش لە ساڵی 2705 پێش زایین ژیاوە. كە وابوو مەزەنە دەكرێت، زەمانی زەردەشت نزیك بە 4000 ساڵ پێش ئەم پەیامبەرانە بووە. بێجگە لە «موسا» شوێنگەی لەدایكبوونی زۆربەی پەیامبەرانی سامی، نیشتمانی كۆنی كوردان بووە، لە مێژوودا ئێمە نابینین كە پەیامبەرێك لە ئەورووپا یا ئافریقا یا لە ئەمریكا هاتووبێت، زۆربەیان لە میزوپاتامیا لەدایك بوون و گۆڕ و شوێنگەشیان بە ناو خۆیان ئێستا لە كوردستان ماوە.

«نیولی» یەكێكە لە سەرشناسەكانی قوتابخانەی ئیتالی، پەرتووكێكی بە ناوی (زەمان و نیشتمانی زەردەشت) (23) نووسیوە، كە مرۆڤ لەم پەرتووكە، بە پتربوونی بیر و ڕاكان پەی دەبات كە چەندە بۆچوونی جیاواز هەیە.

هەروەها نووسەرێكی فارس بە ناوی «ذبیح بەهرۆز» پەرتووكێكی بە ناوی (دیرۆك و ساڵنامەی ئێران) نووسیوە كە لێكۆڵینەوەكی فرەی كردووە. باوەڕی وایە كە زەردەشت بۆ خۆی ئەستێرەناس بووە و داهێنەری ڕێكوپێكی ساڵی پڕ (كەبیسە) و بناخەی ژماردنی دیاری كردە. ئەو لەم پەرتووكە دەڵێت كە زەردەشت لە 1767 پێش زایین لەدایك بووە.